

te te voet

de wandelkrant van Nederland

uitgave Hobri Pers bv

Postbus 274 3700 AG Zeist tel. 030-6956853 fax 030-6958126 3e jaargang nr. 5 - juli/aug. 1997 prijs f 3,45/ Bfr. 70

inhoud

4 Begraafplaatsen
in Utrecht

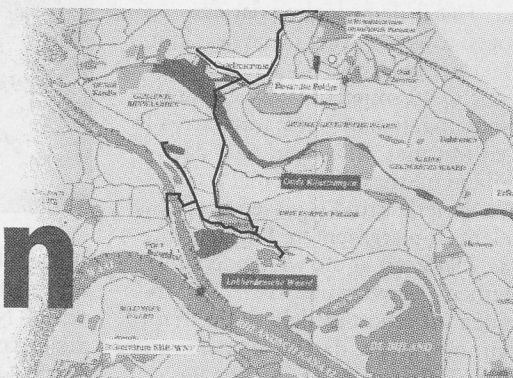
7 Rugzak inpak-
ken: een kunst?

9 Buitenkans:
Op excursie

10 Interview met
een
pelgrim

Bedreigd landschap De Rijnstrangen

Een van de schaarse stuk-
ken rivierengebied waar je
nog geen snelwegen en
sneltreinen hoort, ligt ten
zuiden van Zevenaar. Het
heet hier de Gelderse Poort.
Getjoek van aken, geklots
van rivieren en gekrijs van
vogels, verder heerst hier
rust. Niet meer voor lang.
Pal langs de noordkant van
de Rijnstrangen, een zeld-
zaam mooi stuk Gelderse
Poort, komt de HSL-Oost.

De snelweg A15 komt er
zelfs dwars doorheen, als ik
mijn kaart uit 1996 moet
geloven: het tracé van
Bemmel naar Babberich
staat al met stippellijnen

13 Europese wandeldagen

15 Pieterpad; een vervolg

18 Struunroute in Groningen

en verder:

- Buitenkansen
- Agenda
- Marsberichten
- Gezondheidsrubriek

bulldozers verschijnen en roerdomp, karekiet en spotvogel zullen weer moeten verkassen. Waarheen? 'Te voet' trok rond met de boswachter.

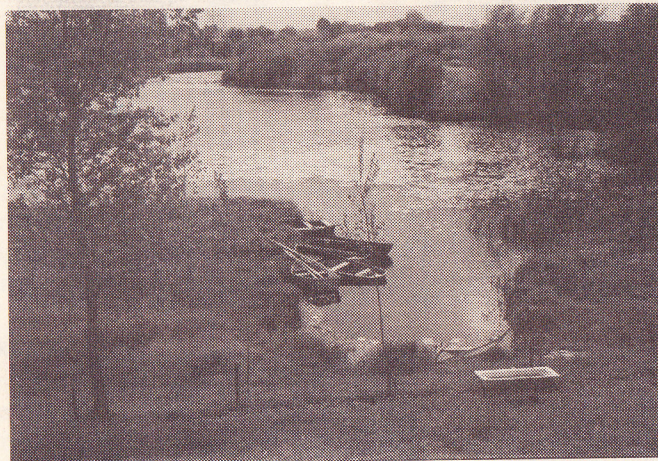
door Frank Flipppo

In Pannerden, middenin de Rijnstrangen, heb ik afgesproken met de boswachter. Er gaan geen bussen heen, maar met het Fietsroutekaartje van de NS kom je ver. Aan de overkant van station Zevenaar huur je een fiets, zonder versnellingen en met verbogen trappers. Daarop peddel ik vrolijk door het vlakke boerenland van de Liemers. In Pannerden, vijf kilometer verder, wacht op het terras van café Oude Rijn Harry Woesthuis van Staatsbosbeheer op mij.

Onderweg passeer ik al een stukje Strangen. De Oude Rijnstrangen bestaan uit enkele dode armen (strangen) van de Rijn en omliggende graslanden.

Overtollig gebied na de kanalisatie van de Rijnloop. In de overtolligheid en het ongebruikte gebied de natuur. Dat zie je aan de grote vogelrijkdom en aan de vele bijzondere planten hier. Hoge, droge stroomruggen wisselen af met lage, moerassige slenken en strangen. De waterstand wisselt sterk, daarom is het gebied ook wel bekend als de 'bovenstroomse Biesbosch'.

Haast is geboden, want we hebben om half twee afgesproken en het is al bijna zover als ik Pannerden in

rijdt. Deze rivierengrensstreek van Lobith, Ooy, Aerdt en Pannerden is getekend door steenfabrieken, veerverbindingen, smokkelwaar en douanebepalingen. En door koeien natuurlijk.

Tussendoor liggen restanten van forten en oude kastelen. Een ingewikkeld gebied van doodlopende kreken, cul-de-sac dijkweggetjes en verlaten rietlanden. Het gesproken dialect klinkt zuidelijk-Gelders, een vage overgang van Achterhoek naar Brabant en Limburg, met Duitsland om de hoek.

Een autochtoon wijst me het café. Bij nadere bezichtiging blijkt het de naam Oude Waal te dragen. Tweede autochtoon gepolst: Oude Rijn ligt aan de andere kant van het dorp. Spurtend tegen een hoge dijk op en in broeikashitte, kom ik zwetend aan om te ontdekken dat het café vandaag dicht is. Zou Harry het café

Foto's boven:

De Rijnstrangen staan ook wel bekend als de bovenstroomse Biesbosch

aan de veerpont bedoelen? Snel rijdt ik de dijk weer op. Een naderende boswachtersauto van Staatsbosbeheer doet mij remmen. 'Hee, hallo!' Hij stopt, hij is het. 'Oh, is Oude Rijn op dinsdag dicht? Eerst moet ik nog wat eendenfuiken wegbrengen.' En weg is Harry weer. Pas voor café Oude Waal begint onze excursie. Als ik eindelijk in de wagen stap die mij naar de onontdekte hoekjes moet brengen, ga ik bijna zitten op een soort radar met een vierkante antenne. 'Een beverdetector', zegt Harry. 'Gooi maar achterin.'

Polen

Even later stoppen we aan de kop van een uitbundig begroeide dijk. Harry wijst op de ruitplant en de andere zeldzame kruiden. Verderop ligt een vreemd donkergekleurde rietkraag. 'Dat zijn nog de echte ouderwetse biezen, waar manden, daken en ik weet niet wat van werd gemaakt. Die zie je niet veel meer.' Zorgvuldig zet ik mijn voeten in zijn voetstappen, want de groeisels zijn zeldzaam. Harry: 'Ik heb weleens mensen uit Polen op bezoek. Die zijn daar zoveel ruimte gewend, ze vinden dit een lachertje. Maar wij moeten hier knokken voor elke vierkante meter.' Weinig is veel voor wie niets verwacht. En dan, wat is natuur nog in dit land. Een stukje bos ter grootte van een krant, denk ik, met Bloem in gedachten. Fraai beheerde vierkante meters, dat

vervolg op pag. 2

vervolg van pag. 1

wel. We lopen voorzichtig naar de rietkant terwijl Harry uitweidt over de bijzondere begroeiingstypen. Een primitief, hol geluid verstoort zijn verhaal. Alsof de wind over een afgebroken holle pijp blaast. Het is de roerdomp, een schuwe vogel die zich zelden laat zien. En daar heb je de spotvogel. Altijd gedacht dat dat een soort lokeend was. Daar heb je de karekiet, en zo gaat het door, elke paar meter opnieuw. Ik ben extra bevoorrecht vanwege het broedseizoen, maar toch.

'Waarom kunnen we hier niet verder?', vraag ik bij een heel aardig pad. 'Het is de bedoeling dat dat mogelijk wordt', zegt de boswachter. 'Maar het bezit van Staatsbosbeheer is nog te versnipperd voor een rondwandeling. Je ziet gelijk wat van SBB is en wat niet. Kijk maar naar dat weiland hiernaast. Een en al groen, geen sprietje kruid ertussen.

Helemaal platgespoten. Engels raai-gras. Dát geeft al die weilanden die felgroene, eenvormige kleur. De weilanden uit grootmoeders tijd waren bont, niet groen, dat zie je op de oude plaatjes. Als het aan ons ligt, krijgen we weer meer van zulk gras. We kopen ook voortdurend nieuwe stukken aan om om te vormen. Op termijn willen we zeker wandelaars toelaten.'

Nu zijn de meeste stukken Rijnstrang nog niet toegankelijk, op een paar paden na. De rest is goed te overzien vanaf de dijkjes die door het gebied lopen. In de toekomst komt het accent op natuurgerichte recreatie. Geen picknicktafels, grintpaden en klaphekjes, maar onverharde karrensporen, wegjes tussen het gras en plankbruggetjes.

Even later lopen we al over zo'n wegje. Hoog opgeschoten knotwilgen in een miniem stukje bos. Drie meter van de dijk af waan je je al ver weg. Zo dicht is de begroeiing, zo hard zingen de vogels en zo rustig

Foto linksonder:
Het fort Pannerden

slingert het pad. Jammer dat dit zo zeldzaam is; dat pakweg driekwart van de Nederlandse bospaden op droge zandgronden ligt. Bescheiden voetpaden door weelderig broekbos zijn op de vingers van je handen te tellen. Ook dit pad ben je af voor je het weet. 'Als we nu eens drie dagen lang zouden kunnen lopen op zo'n pad', verzucht ik. 'Als het aan SBB ligt, gaat dat gebeuren', roept Henk optimistisch.

Aalscholvers

Ons laatste stukje Strang alweer, want Henk moet weg naar een afspraak. Daarvoor moeten we een stuk boerenland door vol nerveuze paarden. Twee kinderen hangen op het toegangshek. 'Mogen we ook mee?' 'Nou nee, liever niet; er lopen érg veel paarden in deze kleine wei, zeker dertig, en ze zijn niet allemaal even aardig.'

Af en toe duwt er een zijn nieuwsgierige neus in mijn nek. 'Er lopen

een paar echte krenge tussen', zegt Harry. 'Ik was ooit boswachter te paard, dus ik ken ze een beetje. Geen paniek.' Ongedeerd bereiken we de waterkant waar aan de overzijde hoge bomen groeien. Ze zitten afgelden met aalscholvers. Tegen de donker wordende lucht lijken de grijze vogels op doodgravers.

We lopen terug naar de boswachtersauto. Harry heeft geen tijd meer, maar hij raadt me aan om op eigen houtje nog even te gaan kijken bij het oude Ford Pannerden, op het punt waar de Rijn zich splitst in Pannerdens Kanaal en Waal.

We rijden de pont op. Halverwege de overkant beginnen druppels te kletteren op het autodak. Het dreigde al een tijdje, nu is het raak. Hozen. 'Ik schuil daarginds wel', zeg ik als ik uitstap, wijzend op het kitscherige restaurant aan de oever. Harry wenst me lachend veel succes: 'Lang zul je het er niet uithouden.' Hij krijgt gelijk. Ik stap binnen en kijk tegen

In Marsberichten signaleren we initiatieven en acties, kansen en bedreigingen voor de wandelmogelijkheden. We gaan in op landelijk of regionaal wandelbeleid en besteden aandacht aan bijzondere wandelpublicaties. Nieuws en opinies uit Nederland
Wandelland, vergaard en bewerkt door Vladimir Mars, kaarten en gidsenspecialist, voetenwerker en padenmaker.

Zend uw tips, o.v.v.

'Marsberichten', naar de redactie of direct naar:

**Westzaanstraat 37-hs,
1013 ND Amsterdam,
tel/fax 020-6841282.**

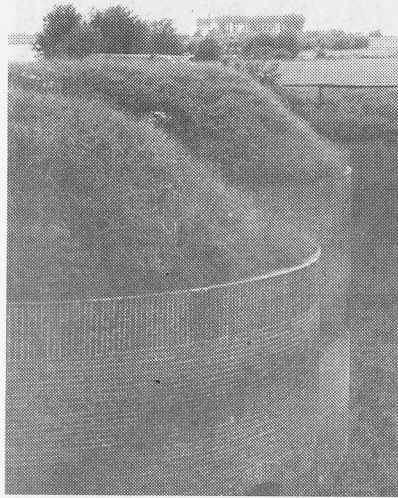
Compact Provincie Atlassen

Medio mei zijn er bij uitgeverij Wolters Noordhoff twee nieuwe delen uit de serie Compact Provincie Atlassen verschenen: Zuid-Holland en Utrecht-Flevoland. Het zijn provinciale bundelingen van de gele serie stafkaarten 1:50.000 van de Topografische Dienst Nederland (TDN) te Emmen. Hierin zijn de meest recente uitgaven van deze officiële 'topkaarten' verwerkt, in het geval van Zuid-Holland tussen '93 - voorjaar '97 en van Utrecht-Flevoland tussen '92 - voorjaar '97. Binnenkort verschijnen nog

hard zingen de vogels en zo rustig

gierige neus in mijn nek. 'Er lopen

Informatie

De Rijnstrangen zijn te bezoeken in overleg met Harry Woesthuis, de boswachter van Staatsbosbeheer, telefoon 024-6632470. Postadres: Ooysebandijk 36b, 6476 JE Ooy. Sommige paden zijn vrij toegankelijk. Met een topografische kaart in de hand is het gebied, zeker in de toekomst, steeds beter te bewandelen. Helaas is de HSL er dan ook. Een excursie met de boswachter is daarom een goed idee, die wijst je de mooiste plekjes, die zometeen misschien vrij toegankelijk zijn, maar ook rumoerig.

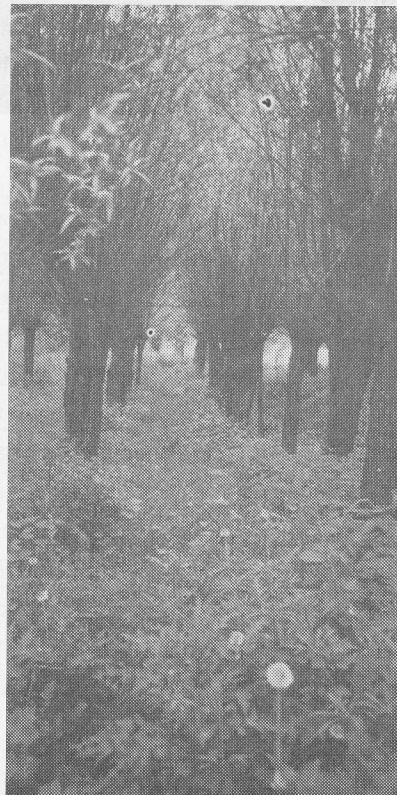
Overnachtingen

In Arnhem is een jeugdherberg. Kamperen: De Bijlandt, Bijlandt 2a, Tolkamer, 08385-41596. De Bijlandt heeft ook een grote zwemplas. In Doornenburg, vlakbij het fort en de veerpont naar Pannerden, is ook een camping.

Openbaar vervoer

Vanuit Arnhem de stoptrein naar Zevenaar-Winterswijk, twee maal per uur. Op vertoon van je vervoersbewijs koop je voor vijf gulden een fietsverhuurkaartje. Daarmee loop je naar het verhuuradres. Wel geldige legitimatie meenemen. Met de fiets doe je er twintig á dertig minuten over om bij Pannerden en bij de Rijnstrangen te komen.

vuist

gelijk. Ik stap binnen en kijk tegen dertig gewatergolfde, knus kwekken-de hoofden aan. Ik laat deze katholieke plattelandsvrouwen of wat ze ook zijn aan hun eigen gezelligheid over en schuil onder het afdakje buiten. Als de bui weer mindert, haast ik me tussen de laatste droppels het weggetje naar het fort op. Op de flanken grazen knuffeldieren met kastanjevellen en blonde manen. Haflingers. De ophaalbrug is op, maar de omwal-ling is te belopen en aan de binnenkant ontdek ik betonnen spelonkjes, zowaar zonder vuilnis en pislekken. Er hangt een stoffige champignon-lucht, voor mij goed genoeg. Want er ontvouwt zich weer een nieuwe bui die in hevigheid niet onderdoet voor de vorige. Ik spreid mijn regenjas uit en ga zitten.

Met de regen daalt een diepe rust over me neer. Buiten ruist de regen in gordijnen van stralen. Kraaien krassen, aken tjoeken, mussen tji-phen, hoeftgetrappel, verder alleen geuren van neerdalend water. Mijn fiets staat op een helling geparkeerd, zou die in de gracht lazeren? Ik ga niet kijken, ook niet als een auto stopt en weer optrekt.

Na een half uur begin ik naar leesstof te verlangen. Gelukkig heb ik altijd een boek bij me; zelden kwam het beter van pas. Na anderhalf uur breekt de lucht uiteen in blauwe en grijze scherven. Het blauw kleurt al naar de avond.

Onzichtbaar vloeit het water terug naar de rivier. Ik fiets met het water mee en pak de pont. Stroomopwaarts is hij verankerd met boeien aan lange kettingen, in de vorm van metalen bootjes die dwars op de stroom liggen. De bootjes en de pont zijn onderling ook weer verbonden met een ketting. Zo lijkt het of iedere keer als je overvaart, drie bootjes met je meevaren.

Over een rustige landweg rijdt ik terug naar Zevenaar. Geen HSL of A15 te horen of te zien. Bovenop de dijk is het uitzicht ruim en stil. Nog wel.■

Binnenkort verschijnen nog Zeeland en Noord-Brabant. Al eerder (in '95 en '96) verschenen Noord-Holland, Limburg, Friesland, Groningen en Gelderland. Voor deze laatste vijf titels loopt nog tot en met 31 juli een voordeelactie: als men bij de boekhandel een voordeelpoupon uit de betreffende advertentie in de grote regionale bladen inlevert, ontvangt men een korting van tien gulden.

De atlassen zijn weliswaar compacter (en goedkoper!) dan de 'moederserie' Grote Topografische Atlassen van Nederland 1:50.000 in vier delen (West, Oost, Noord & Zuid), maar handig in het gebruik buitenshuis zoals de uitgever beweert? Nee, daarvoor is het formaat nog te groot (16 x 28 cm) en de gebonden omslag te onbuigzaam. Zo'n Compact Atlasje past niet in de doorsnee binnenzak of kaartentas.

Verder staat er op de kaarten zelf geen relevante toeristische of routegebonden informatie voor de groene recreant. Daarbij is de schaal voor de wandelaar niet groot genoeg. In ons land, zeker in de Randstad en natuurgebieden met veel bebouwing, weggetjes en paden, voldoet alleen een schaal van 1:25.000. Zo bekeken is het zonder meer jammer dat een typische schoolboeken- en atlassen-uitgeverij als Wolters Noordhoff, zonder enige ervaring in de toeristisch-recreatieve sector deze atlases moest uitgeven. Een gemiste kans voor de wandelaar. (VM)

Topografische Dienst, Compact Provincie Atlassen 1:50.000 (Wolters Noordhoff) ca. 60-80 kaarten, gebonden, f 39,75. (f 49,75 voor Gelderland en Noord-Brabant met ca. 100 kaarten.)

vervolg op pag. 5